

A SAN STEFANÓ-I FIKCIÓ

A bosznia-hercegovinai felkelés kitörésével 1875-ben ismét felszínre kerül a Macedóniát is közvetlenül érintő keleti kérdés. A nagyhatalmak — a balkáni népek szabadságtörekvéseit, a török ellen folytatott háborút és más eseményeket kihasználva — elhatározták, hogy rendezik a Balkán országainak állami és más kérdéseit. Ezzel kapcsolatban számos diplomáciai megbeszélésre, megegyezésre és szerződés megkötésére került sor. Macedóniával kapcsolatosan leginkább a San Stefanó-i békeszerződést használták fel rosszindulatúlag, elsősorban a bolgár történetírás, amely többek között egy nagybolgár állam, az úgynevezett „San Stefanó-i Bulgária” létrehozását tervezte, ami Szerbia és Albánia egyes területei mellett Macedónia nagy részét is magába foglalta volna. Ehhez el kell mondanunk, hogy a San Stefanó-i békeszerződésnek a nagybolgár állam létrehozásáról szóló rendelkezései ellentétben voltak azoknak a megegyezéseknek és szerződéseknek a többségével, amelyeket Oroszország kötött egy vagy több nagyhatalommal. A szerződéskötést megelőző tárgyalásokon szó esett Macedónia autonóm állami berendezésének lehetőségéről is. Ilyen elképzeléseket elfogadtak már a San Stefanó-i békekötés előtt és után is.

Az egyik legjelentősebb diplomáciai forrás, ami lehetővé teszi ennek a kérdéskörnek az áttekintését az a reichstadti egyezmény, amely Oroszország és Ausztria—Magyarország között jött létre a csehországi Reichstadtban 1876. június 26. és július 8. között. A reichstadti tárgyalások szövegének két hivatalos változata van: az osztrák—magyar és az orosz. Az orosz változat szerint, abban az esetben ha a török ellen folyó harcokról a keresztények kerülnek ki győztesen, akkor Oroszország és Ausztria—Magyarország kötelezik magukat, „hogy nem nyújtanak segítséget egy nagyszláv állam kialakulásához, de Szerbiát és Crna Gorát annektálják, mégpedig az egyikük Hercegovinát és az adriai-tengeri kikötőket, a másikuk pedig Ó-Szerbia egyes területeit és Boszniát.

...Ha végül a keresztények olyan nagy sikereket érnének el, hogy

felbomlana az Ottomán Birodalom európai része, akkor Bulgária és Románia független fejedelemségekké válhatnak saját természetes határaikon belül. Epeiroszt és Thesszáliát pedig Görögországhoz lehetne csatolni. Az osztrák—magyar változatban érdekesen van megfogalmazva az orosz változathoz idézett részlet utolsó mondatának tartalma. Az osztrák—magyar változatban az alábbiakat olvashatjuk: Ha a törököket legyőzik, akkor „Bosznia, Rumélia és Albánia önálló államokká válhatnak. Thesszáliát és Kréta szigetét pedig Görögországhoz csatolják. Konstantinápoly és elővárosa . . . szabad várossá válna”.

A nagyszláv állam létrejöttének megakadályozásáról szóló rendelkezés — amelyet minden külső ráhatás nélkül fogadtak el a szerződés aláírói — ellentétben állt a San Stefanó-i békeszerződésnek azzal a rendelkezésével, hogy egy nagybolgár államot kell létrehozni, amelynek része lett volna Macedónia jelentős területe is. De még ez az utóbbi is ellentétben állt a reichstadti megegyezéssel, hisz Macedónia, Rumélia alkotóeleme-ként autonóm állammá, illetve független fejedelemséggé is válhatott volna, a bolgár fejedelemségtől különállóan. A reichstadti egyezményt követően az önálló macedón állam létrehozásának eszméje több alkalommal is szerepelt a nagyhatalmak terveiben. Így tehát Macedónia államiságának kérdése nem a berlini kongresszuson különült el a bolgár és más kérdéstől, ahogyan azt tévesen a bolgár történetírás feltünteti, hanem már korábban, és ez rendkívül fontos és jelentős.

Miután Oroszország és Ausztria—Magyarország belátta, hogy a konstantinápolyi találkozó nem végződhet eredményesen, mert a törökök visszautasítják a javasolt reformokat, Budapesten 1877. január 3—15 között titkos összejevetelt tartottak, amelyen szabályozták egymás közti viszonyaikat és összeegyeztették a török birodalom európai részeivel szemben támasztott területi igényeiket. Emellett a budapesti összejevetelen tervbe vették, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia egy alkalmas pillanatban elfoglalja Bosznia-Hercegovinát, Oroszország pedig Bulgáriát (7. szakasz). Ugyanakkor a kiegészítő tárgyalások záróokmányának 3. szakasza kimondja: „Területi változások vagy az ottomán birodalom széthullása esetén meg kell akadályozni egy nagy egyesült szláv vagy más állam létrejöttét, ezzel ellentétben Bulgária, Albánia és Rumélia más területei (azaz Macedónia is — a szerző megj.) önálló államokká válhatnak. Thesszáliát, Epeirosz egy részét és Kréta szigetét Görögországhoz lehet csatolni. Konstantinápoly . . . szabad várossá válhat”.

Ezekben a kérdésekben mindkét uralkodó a reichstadti megegyezés rendelkezéseire tartja magát. Ezúttal minden külső befolyás nélkül. A budapesti titkos értekezlet Oroszországnak a háborút előkészítő diplomáciai húzásai közé tartozott.

Tíz hónappal a Törökország elleni hadüzenet közzététele után Oroszország kapitulációra és a San Stefanó-i béke aláírására készítette Törökországot. A San Stefanó-i békeszerződés nagy ellenkezést váltott ki a nagyhatalmaktól, mert azok úgy vélték, hogy sérti az érdekeiket. Ezen-

kívül még Oroszországban is helytelenítették, hogy olyan gyorsan sor került az aláírására. Gorcsakov kancellár is úgy vélte, hogy egyáltalán nem kivitelezhető, és amint Ignatjev visszatért Petrográdba megjegyezte: „Aki aláírta a szerződést, annak kellene a gyakorlatban is érvényesítenie”. P. Suvalov, a Londonba kiküldött haladó orosz diplomata a San Stefanó-i békét a legnagyobb ostobaságnak nevezte. Suvalov és a többi vezető orosz diplomata, élükön Gorcsakovval, egy mérsékeltabb politikai irányzat hívei voltak. Velük szemben Ignatjev gróf „a nagyhatalmi orosz politika hű képviselője diktálta Konstantinápolynak a súlyos békefeltételeket San Stefanóban. Ez a békekötés nem volt összhangban azzal a megegyezéssel, amelyet az orosz cár írt alá az osztrák—magyar uralkodóval Reichstadtban a balkáni nagyszláv állam létrejöttének megakadályozásáról.

A San Stefanó-i békeszerződést számos kiemelkedő személyiség bírálta. Többek között Dimitar Blagoev, a bolgár munkásmozgalom vezetője is, aki több alkalommal írt róla. A San Stefanó-i békeszerződést és a „San Stefanó-i Bulgáriát” Blagoev a cári Oroszország terjeszkedő politikájának részeként szemléli, hisz balkáni törekvéseinek az is célja volt, hogy Bulgáriát befolyása alá vonja. Szerinte ez a szerződés a cári Oroszország „egyik legravaszabb diplomáciai játéka közé tartozott”, mert jól tudta, hogy a nagyhatalmak át fogják értékelni a berlini kongresszuson. „Hogy megmenthesse tekintélyét a „testvérek” előtt, és hogy előkészítse a talajt a Bulgária feletti védnökséghez, létrehozta a San Stefanó-i Bulgária fikcióját.” A berlini kongresszus után éppen ez a „Bulgária” vált a bolgár hazafiak „nemzeti eszményévé”, „a bolgár politikusok nagy nemzeti feladatává” — írta D. Blagoev Lenin Iszkra című lapjában 1903-ban. A San Stefanó-i békével — mondja Blagoev egy másik munkájában — „Oroszország igyekezett elterelni magáról a balkáni népek gyanakvását és megnyerni őket. Igyekezett a bolgár népet bevonni a saját „felszabadító” missziójába.” Ezzel kapcsolatban Ignatjev a következőket írta „... Nagy-Bulgáriát én hoztam létre az orosz keleti érdekek miatt”.

„A bolgár burzsoáziáról a következőket állapítja meg a Bolgár Tudományos Akadémia által 1952-ben és 1962-ben kiadott Bulgária története című kiadvány második kötete — A macedón kérdést úgy kezelték, hogy Macedóniának Bulgáriához kell tartoznia. Ehhez hódító háborúra volt szükség. A törökök alóli felszabadulást követően minden burzsoá kormány külpolitikájának alapköve a macedón kérdés volt. Ennek a külpolitikának a végcélja Macedónia bekebelezése maradt.”

Az ötvenes évek hivatalos bolgár történetírása helyénvalóan mondta ki a bolgár burzsoázia Macedóniára irányuló nagyhatalmi törekvéseiről, hogy hódító jellegűek. A Bulgária története második kötetében olvashatjuk, hogy Georgi Dimitrov, a bolgár és az európai kommunista mozgalom vezetője, hogyan határozta meg általánosan a bolgár burzsoázia Macedóniára irányuló hódító politikáját: „Miben nyilvánult meg a bolgár monarchista és kapitalista burzsoázia nagybolgár sovinizmusa? —

kérdezi Dimitrov. — Elsősorban a balkáni nagyhatalmi törekvésekben, másodsorban pedig abban, hogy erőszakosan a bolgár államhoz csatolja Macedóniát.” Dimitrovnak ezek a szavai fényt vetnek a San Stefanó-i ideológiához és gyakorlathoz kötődő minden régebbi és újabb jelenségre, amely előre vetítette Macedónia elfoglalását és a balkáni hegemonia kialakítását.

Fordította *Garai László*